

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ РОЗМІРУ ЗАБЕЗПЕЧЕНИХ ВИМОГ ДО МАЙНОВОГО ПОРУЧИТЕЛЯ

PROBLEMATIC ISSUES OF THE AMOUNT OF SECURED CLAIMS TO THE PROPERTY GUARANTOR

Красуцький В.В., аспірант кафедри підприємницького
та корпоративного права

Юридичний інститут

Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

Розвиток міжнародної співпраці та євроінтеграційні процеси, необхідність зменшення трансакційних витрат вимагають реформування законодавства України у сфері приватноправових відносин за участі майнового поручителя та обсягу зобов'язань майнового поручителя, чіткого механізму правового регулювання в цій сфері, що вилучатиме можливість використання норм, які не підлягають застосуванню в інституті застави, та забезпечить баланс інтересів кредитора, боржника та майнового поручителя.

Зазначено, що майновий поручитель може бути суб'єктом заставних правовідносин, і водночас правове регулювання обсягу його зобов'язань є не досить дослідженим доктриною цивільного права, особливо враховуючи ухвалення Кодексу України з процедур банкрутства, що зумовило настання змін у фактичних правовідносинах, які виникають між суб'єктами заставних відносин, відносин покриття, що виникають між майновим поручителем та основним боржником тощо.

Враховано, що майновий поручитель несе відповідальність перед заставодержателем (іпотекодержателем) за невиконання боржником основного зобов'язання суто в межах вартості відповідного предмета застави.

З огляду на це визначальним є встановлення належного обсягу зобов'язань майнового поручителя, зокрема розміру забезпечених вимог кредитора, з метою недопущення порушення прав та інтересів інших суб'єктів, зокрема, але не тільки інших кредиторів майнового поручителя в разі відкриття провадження у справі про банкрутство останнього у зв'язку з виявленням ознак неплатоспроможності.

Проблематика цього питання полягає в тому, що реальна вартість заставного майна формується в момент його реалізації, а після перерахування коштів за результатами проведення торгів вимоги забезпеченого кредитора вважаються погашеними, незалежно від отриманої суми, а договірну вартість предмета застави не можна вважати належним обсягом зобов'язань майнового поручителя.

З метою забезпечення балансу інтересів учасників заставних правовідносин і розвитку кредитування, недопущення проблем у правозастосуванні запропоновано доповнити абз. 3 ч. 2 ст. 45 Кодексу України з процедур банкрутства нормою, що зазначені в цьому абзаці положення не застосовуються, якщо заставодавцем (іпотекодавцем) є майновий поручитель.

Ключові слова: майновий поручитель, застава, забезпечені вимоги.

The development of international cooperation and European integration processes, the need to reduce transaction costs require reform of Ukrainian legislation in the field of private law with the participation of the guarantor and the scope of obligations of the guarantor, a clear mechanism of legal regulation in this area, application in the institution of collateral, and ensure the balance of interests of the creditor, debtor and property guarantor.

It is noted that a property guarantor may be the subject of a mortgage relationship, and the legal regulation of its obligations is insufficiently studied by the doctrine of civil law, especially given the adoption of the Bankruptcy Code of Ukraine, which led to changes in actual legal relations between subjects of mortgage relations, coverage relations arising between the property guarantor and the main debtor, etc.

It is taken into account that the property guarantor is liable to the mortgagee (mortgagee) for non-performance by the debtor of the main obligation exclusively within the value of the mortgage.

In this regard, it is crucial to establish the appropriate amount of obligations of the property guarantor, including the amount of secured claims of the creditor, in order to prevent violations of the rights and interests of other entities, including, but not limited to, other creditors of the property guarantor bankruptcy proceedings of the latter in connection with the detection of signs of insolvency.

The problem of this issue is that the real value of the mortgaged property is formed at the time of its implementation, and after the transfer of funds based on the bidding claims of the secured creditor are repaid, regardless of the amount received, and the contractual value of the collateral can not be considered due. property guarantor.

In order to ensure the balance of interests of the participants of the mortgage relationship and the development of lending, to prevent problems in law enforcement, it is proposed to supplement paragraph 3 of Part 2 of Art. 45 of the Bankruptcy Code of Ukraine by the rule that the provisions specified in this paragraph do not apply if the mortgagor (mortgagor) is a property guarantor.

Key words: property guarantor, pledge, secured claims.

Забезпечення зобов'язань у доктрині цивільного права визначається як сукупність взаємопов'язаних норм, які регулюють відносини, пов'язані з наданням кредитору прав на майнові блага боржника або прав вимоги до третіх осіб у силу застосування певного виду забезпечення зобов'язань.

Варто розпочати з того, що обсяг зобов'язань майнового поручителя зумовлений акцесорним характером вказаного правовідношення щодо основного зобов'язання боржника перед кредитором і чітким віднесенням цих відносин до інституту застави як способу забезпечення виконання зобов'язань.

Станом на сьогодні застава розглядається як конструкція та засіб реального виконання зобов'язань, що забезпечує захист прав та інтересів кредиторів.

Водночас правовий статус майнового поручителя в разі настання неплатоспроможності через виконання

взятих на себе зобов'язань замість основного боржника є не досить дослідженим, особливо після набранням чинності Кодексом України з процедур банкрутства, і водночас актуальність досліджуваних питань посилюється через необхідність створення механізмів відновлення платоспроможності як боржників, так і майнових поручителів, які забезпечують виконання відповідних грошових зобов'язань, що буде стимулювати розвиток заставних правовідносин.

У цій праці увагу приділяються юридичному значенню договірної вартості переданого майновим поручителем у заставу майна у випадку виконання зобов'язання замість основного боржника.

Частиною 1 ст. 583 Цивільного кодексу України, ч. 2 ст. 11 Закону України «Про заставу» та ст. 1 Закону України «Про іпотеку» передбачено, що заставодавцем може бути майновий поручитель.

Частково нормативно зміст вказаного поняття розкриває ст. 1 Закону України «Про іпотеку», згідно з яким під майновим поручителем розуміють особу, яка передає в іпотеку нерухоме майно для забезпечення виконання зобов'язання іншої особи – боржника [3].

При цьому слід враховувати, що відповідно до ст. 11 Закону України «Про іпотеку» майновий поручитель несе відповідальність перед іпотекодержателем за невиконання боржником основного зобов'язання виключно в межах вартості предмета іпотеки [3].

Відповідно до ст. 572 Цивільного кодексу України кредитор (заставодержатель) має право у разі невиконання боржником (заставадавцем) зобов'язання, забезпеченого заставою, одержати задоволення за рахунок заставного майна переважно перед іншими кредиторами цього боржника, якщо інше не встановлено законом.

У разі реалізації предмета застави (іпотеки) у зв'язку зі зверненням на нього стягнення заставадодержателем (іпотекодержателем) відповідне забезпечувальне зобов'язання припиняється (абзац 5 ст. 28 Закону України «Про заставу», абзац 3 ч. 1 ст. 17 Закону України «Про іпотеку»).

Отже, враховуючи вказані положення чинного законодавства України заставадодержатель має право задовольнити всі свої забезпечені заставою вимоги до боржника за рахунок майнового поручителя у розмірі вартості фактичної реалізації предмета майнової поруки, що здійснюється у встановленому законом порядку, крім випадків, якщо інше не передбачено договором або спеціальним законом.

Під час визначення належного розміру вимог забезпеченого кредитора з урахуванням статусу майнового поручителя необхідно зазначити, що за змістом ст. 1 Кодексу України з процедур банкрутства, під забезпеченими слід розуміти кредиторів, вимоги яких забезпечені заставою майна боржника.

Натомість абзацями 2, 3 ч. 2 ст. 45 Кодексу України з процедур банкрутства визначено, що забезпечені кредитори зобов'язані подати заяву з грошовими вимогами до боржника під час провадження у справі про банкрутство в частині вимог, що є незабезпеченими, або за умови відмови від забезпечення. Забезпечені кредитори можуть повністю або частково відмовитися від забезпечення. Якщо вартості застави недостатньо для покриття всієї вимоги, кредитор повинен розглядатися як забезпечений лише в частині вартості предмета застави. Залишок вимог вважається незабезпеченим [4].

Враховуючи наведені норми законодавства, можна прийти до висновку, що вартість предмета застави, в тому числі і розмір вимог заставного кредитора, вимоги якого забезпечені заставою майна боржника, визначаються у розмірі вартості предмета застави, який визначений між кредитором та боржником у договорі застави.

Так, Господарський суд Дніпропетровської області та Центральний апеляційний господарський суд у справі № 904/1360/19 дійшли висновку, що оскільки вартість предмета застави, яка визначена у договорі застави, є нижчою за розмір вимог за кредитним договором, то відповідно до приписів ч. 2 ст. 45 Кодексу України з процедур банкрутства кредитор повинен розглядатися як забезпечений кредитор лише в частині вартості предмета застави, а залишок вимог вважається незабезпеченим.

Водночас на практиці мають місце випадки формування різних підходів до визнання розміру вимог забезпечених кредиторів внаслідок відсутності чіткого врегулювання порядку визнання розміру вимог забезпечених кредиторів.

Відповідно до першого підходу вимоги кредитора, якщо інше не обумовлено договором, визнаються забезпеченими лише в розмірі вартості предмета застави, визначеної між кредитором та боржником, в тому числі майновим поручителем, у договорі застави, що може мати наслідком виникнення випадків повторного звернення кредитора до

суду із заявою про визнання його вимог забезпеченими у разі реалізації предмету застави за ціною, вищою від встановленої у відповідному договорі застави.

Другий підхід передбачає, що вимоги кредитора, якщо інше не обумовлено договором, визнаються забезпеченими лише в розмірі вартості предмета застави, погодженої між кредитором та майновим поручителем, який не є боржником в основному зобов'язанні, у договорі застави, а в іншій частині вимоги є незабезпеченими та погашаються у черговості, визначеній Кодексом України з процедур банкрутства. За таким підходом кредитор буде і конкурсним, і забезпеченим кредитором, і, як наслідок, матиме не тільки право з правом вирішального голосу брати участь у зборах кредиторів та засіданнях комітету кредиторів, але й на отримання задоволення решти незабезпечених вимог за рахунок іншого майна боржника, яке не є предметом забезпечення, що зумовлює порушення прав інших кредиторів майнового поручителя.

І наявний третій підхід, згідно з яким вимоги кредитора до боржника, в тому числі майнового поручителя, якщо інше не передбачено договором, визнаються у повному обсязі забезпеченими.

При цьому необхідно зазначити, що правове значення має розмір підтверджених документально зобов'язань боржника за основним зобов'язанням та вартість фактичної реалізації предмета забезпечення, яку на стадії попереднього засідання у справі про банкрутство у процедурі розпорядження майном майнового поручителя встановити неможливо.

Також необхідно звернути увагу, що у п. 26 постанови від 17.06.2020 у справі № 905/2028/18 Верховний Суд на підставі аналізу ч. 2 ст. 45 Кодексу України з процедур банкрутства дійшов висновку про те, що вартість предмета застави, в тому числі і розмір вимог заставного кредитора, вимоги якого забезпечені заставою майна боржника, визначаються у розмірі вартості предмета застави, який визначений між кредитором та боржником у договорі застави, а тому суд касаційної інстанції визнав правильним висновок апеляційного господарського суду про те, що вимоги кредитора є забезпеченими лише в частині вартості предмета застави, а залишок вимог вважається незабезпеченим.

У цій же постанові суд касаційної інстанції вказав, що такий висновок не суперечить правовій позиції Великої Палати Верховного Суду, що викладений 15.05.2018 в постанові у справі № 902/492/17, оскільки з набранням чинності Кодексу України з процедур банкрутства порядок визначення забезпечених вимог було конкретизовано законодавцем в ч. 2 ст. 45 Кодексу України з процедур банкрутства та визначено, що кредитор є забезпеченим лише в частині вартості предмета застави.

При цьому реальна вартість заставного майна формується в момент його реалізації, а після перерахування коштів за результатами проведення торгів вимоги забезпеченого кредитора вважаються погашеними, незалежно від отриманої суми. Разом з тим договірна вартість заставного майна не може обмежувати розмір зобов'язання, в обсязі визначеному основним зобов'язанням, оскільки вартість застави, визначена у відповідних договорах застави не є грошовим показником і не можна вказану договірну вартість вважати належним обсягом зобов'язань майнового поручителя.

Проблемні питання правозастосування ч. 2 ст. 45 Кодексу України з процедур банкрутства у правозвідноснах за участі майнового поручителя стали предметом розгляду касаційного провадження за касаційною скаргою на постанову Центрального апеляційного господарського суду від 18.05.2020 та ухвалу Господарського суду Дніпропетровської області від 28.11.2019 у справі № 904/1360/19.

Верховний Суд під час розгляду касаційної скарги взяв до уваги, що визначення забезпеченого зобов'язання

та вимог забезпеченого кредитора має здійснюватися з урахуванням положень законодавства, яке регулює забезпечення зобов'язань.

Так, у постанові Великої Палати Верховного Суду від 15.05.2018 у справі № 902/492/17 [5] зроблено висновок, що за положеннями законодавства заставодержатель має право задовольнити всі свої забезпечені заставою чи іпотекою вимоги до боржника за рахунок майнового поручителя у розмірі вартості фактичної реалізації предмета майнової поруки, що здійснюється у передбаченому законодавством порядку, якщо інше не передбачено договором або законом. Отже, виражений у грошовій формі розмір зобов'язання майнового поручителя визначається виходячи із дійсних на відповідний момент зобов'язань боржника, які існують за основним зобов'язанням, з урахуванням обсягу забезпечення за умовами забезпечувального договору. Оцінка предмета забезпечення (майна) сторонами на момент укладення договору не впливає на обсяг забезпечених вимог у разі звернення стягнення на предмет забезпечення.

За змістом положень ст. 589 Цивільного кодексу України, статей 7, 11 Закону України «Про іпотеку», ст. 19 Закону України «Про заставу» заставодержатель, а у іпотечних правовідносинах – іпотекодержатель має право задовольнити всі свої забезпечені заставою чи іпотекою вимоги до майнового поручителя, який не є боржником в основному зобов'язанні, визначені на момент фактичного задоволення, за рахунок майнового поручителя у розмірі фактичної реалізації предмета застави, що здійснюється в порядку, передбаченому законодавством.

Частиною 1 ст. 12 Закону України «Про заставу» врегульовано зміст договору застави, і однією з істотних умов такого договору визначено опис предмета застави.

Також відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 18 Закону України «Про іпотеку» аналогічно до істотних умов договору іпотеки віднесено опис предмета іпотеки, достатній для його ідентифікації, та/або його реєстраційні дані.

Водночас чинним законодавством України не передбачено, що відсутність у договорі застави вартості його предмета не робить такий договір недійсним, а тому не можна вважати, що це є істотною умовою такого договору.

Відсутність у законі імперативної вимоги щодо оцінки предмета застави як істотної умови договору пов'язана з тим, що майно, за загальним правилом, має свою реальну вартість та певну цінність, що може не відповідати дійсній вартості цього предмета як на час визначення розміру вимог, так і на момент реалізації майна задля задоволення вимог забезпеченого кредитора.

Договірна вартість предмета застави має лише приблизне значення щодо реальної вартості майна, і відповідна оцінка із часом може змінитися під впливом макроекономічних, соціально-економічних та інших явищ, а також безпосереднє залежить від попиту на такий предмет серед потенційних покупців, що виявляють відповідну зацікавленість.

Враховуючи наведене, погоджена сторонами вартість предмета застави у договорі застави не може обмежувати розмір зобов'язань майнового поручителя, забезпечених заставою, оскільки з огляду на викладене вище сума задоволення вимог заставодержателя пов'язується саме з вартістю фактичної реалізації предмета застави.

Треба враховувати, що в межах справи про банкрутство майнового поручителя кінцева вартість заставного майна для цілей проведення розрахунків із забезпеченим кредитором формується в момент його реалізації за наслідком якої з дотриманням вимог Кодексу України з процедур банкрутства застava припиняється, а вимоги забезпеченого кредитора вважаються погашеними.

Варто погодитися з правовою позицією Верховного Суду в постанові від 04.02.2021 у справі № 904/1360/19 [7], згідно з якою помилковим є підхід щодо визначення забез-

печеними вимог кредитора, виключно в розмірі вартості предмета застави, визначеної між кредитором та боржником (майновим поручителем, який не є боржником в основному зобов'язанні) у договорі застави, оскільки він має наслідком порушення прав та інтересів такого кредитора у разі продажу заставного (іпотечного) майна за ціною, вищою за ту, що погоджена сторонами в договорі застави (іпотеки), та не відповідає суті заставного зобов'язання, яке передбачає використання коштів від реалізації майна заставного майна на задоволення вимог забезпеченого кредитора, а також є помилковий другий підхід, оскільки внаслідок його застосування буде мати місце порушення прав та інтересів інших кредиторів, оскільки кредитор у цьому разі отримує можливість задовольнити заявлені ним грошові вимоги не лише за рахунок заставного майна боржника (майнового поручителя, який не є боржником основному зобов'язанні), а й за рахунок іншого майна.

Отже, оцінка предмета заставу сторонами на момент укладення договору не впливає на обсяг забезпечених вимог у разі звернення стягнення на предмет забезпечення.

Як наслідок, Верховний Суд [7] дійшов висновку, що вимоги забезпеченого кредитора, якщо інше не обумовлено договором застави (іпотеки) та немає заяви такого кредитора про повну чи часткову відмову від забезпечення, до майнового поручителя, який не є боржником в основному зобов'язанні, є забезпеченими в цілому незалежно від облікової оцінки заставного майна, визначеної сторонами в договорі застави.

Ми підтримуємо такий підхід, оскільки він приводить до мінімізації випадків, які будуть становити предмет майбутніх спорів між суб'єктами заставних правовідносин, та це дозволить змоделювати їх поведінку та самим обирати належний спосіб правового захисту суб'єктивних прав.

Так, на розсуд забезпеченого кредитора обирати свої наступні дії, а саме приймати з правом вирішального голосу участь у зборах кредиторів та засіданнях комітету кредиторів майнового поручителя, впливати через подання відповідних процесуальних заяв на хід процедури і брати на себе відповідні ризики при недостатності майна, чи подавати заяву про визнання їх вимог повністю забезпеченими, обмежуючись заходами впливу на хід процедури банкрутства виключно щодо заставного майна, а саме погодження умов його зберігання та реалізації, і брати участь у зборах кредиторів тільки з правом дорадчого голосу.

Разом з тим слід враховувати специфіку зобов'язань майнового поручителя, а саме те, що правовідношення за участі майнового поручителя та кредитора мають акцесорний характер щодо основного зобов'язання між відповідним кредитором та боржником.

Водночас майновий поручитель фактично позбавлений можливості вплинути на вказані правовідносини, що має ознаки визначення його як слабкої сторони, і вступаючи у заставні правовідносини з кредитором майновий поручитель брав на себе тільки ризики втрати майна, яке було передано у заставу, а не іншого майна, що належить йому на праві власності, звернення стягнення на яке може призвести повної неплатоспроможності.

З огляду на це вбачається, що майновий поручитель потребує особливого правового захисту у відповідних правовідносинах задля реалізації принципу рівності учасників цивільно-правових відносин.

Також сторонам треба враховувати про ризики визнання недійсними правочинів боржника на підставі норм Кодексу України з процедур банкрутства. Так, відповідно до ч. 1 ст. 42 Кодексу України з процедур банкрутства правочини, вчинені боржником після відкриття провадження у справі про банкрутство або протягом трьох років, що передували відкриттю провадження у справі про банкрутство, можуть бути визнані недійсними господарським судом у межах провадження у справі про банкрутство за заявою арбітражного керуючого або кредитора, якщо вони

завдали збитків боржнику або кредиторам, якщо боржник узяв на себе заставні зобов'язання для забезпечення виконання грошових вимог.

Разом з тим вважаємо, що абзацом 3 ч. 2 ст. 45 Кодексу України з процедур банкрутства недостатньо чітко нормативно визначено обсяг зобов'язань майнового поручителя, що призводить до неможливості забезпечення передбачуваності майбутніх судових рішень, ухвалених за результатом розгляду вимог забезпечених кредиторів, і може

мати місце порушення прав та інтересів самого майнового поручителя та інших його кредиторів.

Враховуючи наведене, з метою забезпечення балансу інтересів учасників заставних правовідносин та розвитку кредитування, недопущення проблем у правозастосуванні пропонується доповнити абзац 3 ч. 2 ст. 45 Кодексу України з процедур банкрутства нормою, що зазначені в цьому абзаці положення не застосовуються, якщо заставодавцем є майновий поручитель.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. 356 с. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
2. Закон України «Про заставу» від 02.10.1992 № 2654-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 47. 642 с. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2654-12>.
3. Закон України «Про іпотеку» від 05.06.2003 № 898-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 38. 313 с. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-15>.
4. Кодекс України з процедур банкрутства від 18.10.2018 №2597-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 19. 74 с. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19>.
5. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 15.05.2018 у справі №902/492/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74218793>.
6. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 17.06.2020 у справі №905/2028/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89910856>.
7. Постанова Верховного Суду у складі судової палати для розгляду справ про банкрутство Касаційного господарського суду від 04.02.2021 у справі №904/1360/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94999344>.